

- Beispielhafter Auszug aus der digitalisierten Fassung im Format PDF -

Crujdeboeck

Rembert Dodoens

Die Digitalisierung dieses Werkes erfolgte im Rahmen des Projektes BioLib (www.BioLib.de).

Die Bilddateien wurden im Rahmen des Projektes Virtuelle Fachbibliothek Biologie (ViFaBio) durch die [Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg \(Frankfurt am Main\)](http://Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg (Frankfurt am Main)) in das Format PDF überführt, archiviert und zugänglich gemacht.

J. H. KRELAGE.

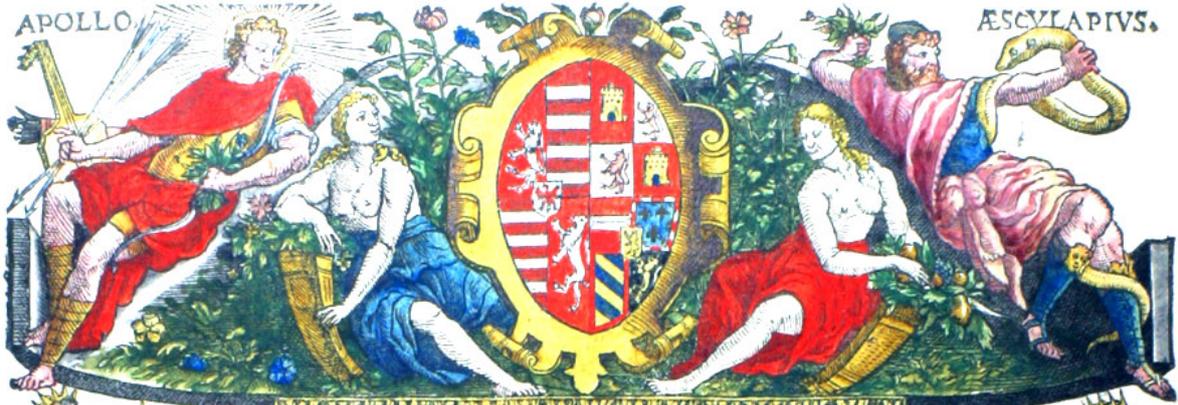
1948: 118

308-E

APOLLO

ASCYLAPIVS.

Gründeboeck.

In den welcken die gheheele historie / dat es Tgheslacht / tsatsoen / naem / natuere / cracht ende werkinghe / van den Crupden / niet alleen hier te lande wassende / maer oock van den anderen vrenden in der Medeciijnen oorboorlijck / met grooter neersticheyt begrepen ende verclaert es / met der seluer Crupden na tuerlick naer dat leuen conterseytsel daer by ghestelt.

Der hoochghेbozene ende alder doorluchtichste Coninghinne ende Drouwe / Drouw Marien Coninghinne Douaigiere van Hungheren / ende Bohemen ꝛc. Regente ende Souuernante van des R. N. Meerlanden / toeghescreuen.

Duer D. Rembeek Dodoens / Medeciijn van der stadt van Mechelen.

GENTIVS

METHRIDATES

ARTHEMISA.

LYSIMACHVS

HESPERIDVM HORTI

Kerle byder gracie Gods Roomsche Keyser altyt Vermeerder srijck/
Coninck van Germanien/ van Castillien/ van Leons/ van Arragon/ van Gre-
nade/ van Nauarre/ van Napels/ van Sicillien/ van Maiorche/ van Sar-
deyne/ vanden eplanden/ Indien ende vassen landen der westersche Zee/ Eerts-
hertoghe van Oostenrijcke/ Hertoghe van Bourgoingne/ van Lothier/ van Bra-
bant/ van Lembouech/ van Luxembourch/ ende Selte/ Graue van Vlaenderen/
van Artois/ van Bourgoingne/ Palsgrauue van Henegouwe/ van Holland/
van Zeelant/ van Ferrerte/ van Namen en Zutphen/ Prince van Zwaue/ Marcgrauue des heplich
Rijck/ Heere van Briellant/ van Salins/ van Mechelen/ vander Stadt Steden en landen van Utrecht/
Quergassel en Groeninge/ En dominateur in Ahe en in Afcricque. Allen den ghenen die desen on-
sen brief sullen sien saluyt/ doen te weten dat wij ontfangen hebben die oitmoedige supplicatie van
Jan van Loe geswozen drucker wonende binnen onser Stadt van Antwerpen/ Inhoudende/ hoe dat
hy suppliant ten prosyte vander gemeynten gheerne drucken soude eenen Herbarius oft Crupde-
boeck van D. Gembert Dodoens/ met noch vele diuersche scriften des selfs aengaende/ en zeer wel
en int lange bescreuen vanden boiscreuē Dodoens/ Tot welcken eynde en om die bescreuinghe der
crupden na bleuen en met figuren te thoonen heeft hy suppliant zeer groote colten ghedaen en noch
dagelick doet/ soe int schilderen die crupden/ als oock die te doen wfsnyden en totte drucke bequame
te maken. Ons daerome biddende hem te verleenen onsen brieuen van octrope/ inhoudende defensie
dat niemant den boiscreuē Herbarius en andere boucken vanden seluen D. Gembertum Dodoens
tracterende de re herbaria/ en zal mogen na drucken binnen den tyde van thien jaren/ dat die suppliant
die selue sal gedruet hebben/ en dat soe wel int Duytsche als int Latijn oft Walsch. Soe eck dat
wij die saken boiscreuē ouergemerct den boiscreuē Jan van Loe suppliant genegen wesende tot
zijnder bede en supplicatie hebben gheoctropeert/ gecōsenteert en geaccoordeert/ octroperen/ consente-
ren en accorderen/ hem geuende oirlose ende consent wt onse sonderlinge gratie by desen/ dat hy den
boiscreuē Herbarium ghemaect by D. Gembert Dodoens/ en anderen boucken vanden seluen
D. Gembert/ tracterende de re herbaria/ sal mogen printen ofte doen printen by eenen gheswozen
prenter reviderende binnen onsen landen van herwaertsovere/ daerinne obseruerende onse ordonnan-
cie daerop gemaect/ en die selue boecken te bercoopen oft distribuerē in en ouer al onsen boiscreuē
landen/ Sonder daerome eenichsins tegens ons te niesbuzpckene/ Ende wt onser meerdere gracie
Verbieden en interdiceren allen anderen prenters/ boechbercoopers en anderen die boiscreuē boe-
cken de re herbaria binnen den tijt van thien jaren/ beghinnende en ingaende na dat die suppliant die
selue gedruet sal hebben/ en dat soe wel int Duytsch als int Latijn oft Walsch/ naer te prenten/ ber-
coopen oft distribueren/ op die peyne van confiscatie vanden boucken die by anderen gedruet en ghe-
prent sullen wesen/ duerende den boiscreuē tijt van thien jaren/ en bouen dien te verbueren thien
carolus gulden booz elck boeck telcker reyse dat sich geuieren zal appliceren die boiscreuē boeke
deen helst onsen proffijte en vander helst ten proffijte vanden boiscreuē suppliant/ wel verstaende
dat die selue suppliant gehouden zal wesen die boiscreuē boecken te doen visiteren by eenighe ghe-
leerde inde Godtheit daer toe gedeputeert. Ontbieden daerome en beuelen onsen lieuen en getrou-
wen President en luyden van onsen secreten en grooten rade/ President en luyden van onsen rade
in Vlaenderen/ Eersten en anderen van onsen rade in Holland/ President en luyden van onsen rade
in Briellant en Utrecht/ Cancellier van onsen rade van Geldre/ en allen anderen onsen Rechteren/
Justicieren en Officiieren wyen dat aengaen oft rueren zal moghen/ en eenen pghelijcken van hen/
soe hem toebehooren sal/ dat hy den boiscreuē suppliant van dese onse teghenwoordighe gracie/
octrope en consent gheduerende den tijt en inder manieren voeren verhaelt doen laten ende ghedoo-
ghen rustelick ende bydelick ghenieten ende ghebuzpcken/ Sonder hem te doene noch te laten ge-
schien eenich hinder/ letsel oft moeynisse ter contrarien/ Procederende en doen procederen tegens de
ouertreders van deser by executie vande boiscreuē peynen ende boeten ende anders alst behooren
zal. Want ons alsoe ghelieft/ des toirconden soe hebben wij onsen zeghel hier aen doen hanghen.
Ghegheuen in onser Stadt van Brusselle den xxvij. dach van Meye/ Int Jaer ons heeren duysent/
bysondert ende eenenbystich/ van onsen Keyserijcke xxxij. ende van onsen rijcken van Castillien en
anderen xxxvi.

¶ Byden Keyser in zijnen Naede

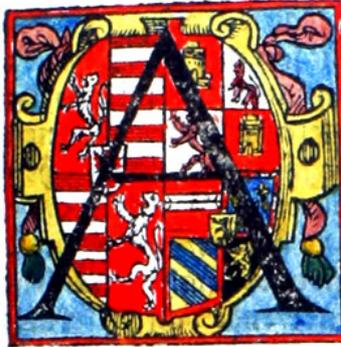
Onderteeckent De la tozre

¶ Noch dese selue Priuilegie is gheconsenteert en toeghelaten by den Keyser/ en zijnen rade
van Brabant. Ghegheuen in onser Stadt van Brusselle als booz.

Onderteeckent P. de Lens.

Der Hooghgebozene alder edelste ende

alder doozluchtichste Coninghinne ende Drouwe / Drouw Marien/
Coninghinne Van Hungheren ende Bohemen. ꝛc. Souuer-
nante ende Regente Van des Keyserlijcke Maesteyts
Nederlandt / mijn alderghenadichste Drouwe /
Gheluck ende Doorzpoet.

Eder Doozluchtichste Hooghgebozen seer Edele Coninghinne / mijn alderghenadichste Drouwe. Ghelijck vele edele scientien ende schoone consten langhe ende menighe iaren verborghen / verdonckert / ende som oock heel veracht gheweest sijn / oft immers niet wel ende claerlijck gheleert ende bekent / die nu binnen corten iaren / duer behulp / arbeyt ende neersticheyt Van sommighen wijzen / Verstandighen ende seer ingenieusen mannen / in tlicht / claerheyt / volcomen kennisse / ende oprecht ghebruyck wederom sijn ghebrocht. Alzoo es oock die scientie ende kennisse Van den cruyden ende Van den anderen simpelē drooghen in der Medeciēnen oozboorlick / langhe tint Van den Medeciēns kleyn gheacht / ia oock heel verlaten ende versmaet gheweest / om dat sy meynen dat alsulcken scientie oft kennisse huer niet en betaemde / maer alleen toebehoorde den Apotekers oft sommighen anderen onghelerden / die daghelijck die cruyden in die bosschen / ende op die velden soecken / ende dat huerlieden oncere gheweest soude hebben / oft anders een noodeloose sorghe / die kennisse Van den cruyden te leeren ende te ondersoeken. Ende hier duer es dese scientie / met vele dwalinghen hinderlijcke ende scadelijcke errueren / alzoo besmet / ghescent ende verduystert gheworden / dat somtijts fenijnighe ende quade Medeciēnen / Voor goede cruyden / den armen crancken siecken menschen inghegheuen sijn gheweest / als wy tot veel plaetsen Van onsen cruydeboeck vermaent ende bewesen hebben / daer wy oock alsulcken dwalinghen hebben ghestraft. Maer dat dese meyninghe quaet es / bewijst claerlijck die maniere Van den alder outsten Medeciēnmeesters / die gheen dinck nootlijcker oft eerlijcker en hielden dan die ondersoekinghe / ende kennisse Van den cruyden. Want daer om zoo leefstmen Van Hippocrates prince ierste ende principael auctuer Van der Medeciēnen / dat hy seer groote neersticheyt / sonderlinghen ende seer sochhoudiahen arbeyt ghedaen heeft om goede ende oprechte cruyden te hebben / Ende dijsghelijck oock Van Galenus / Theophrastus / Dioscorides / ende som andere seer oude Medeciēnmeesters / dat sy met groote costen ende periculen in veerde landen ghereyft sijn gheweest / ende veel plaetsen duerwandelt / om oprechte kennisse Van den cruyden en Van den anderen simpelē te vercrighene / alzoo dat daer aen goet te mercken es / dat die scientie ende kennisse Van den cruyden / alle medeciēns seer nootelijck ende betaemelijck es / ende huer sonderlinghe aenkleeft / Want Doorzwaer alsulcken arbeyt / diligentie ende neersticheyt en soudē die ouders hier voortijts niet ghedaen hebben / waer dese scientie noodeloos ende tot der Medeciēnen luttel dienstelijck / ghelijck oock Voor ons sommighe andere gheleerde mannen ghescreuen hebben / die oock alle Medeciēns tot oefeninghe Van deser scientien / dat es tot kennisse ende neerstighe ondersoekinghe Van den cruyden verwecken ende vermanen / Duer toedoen / behulp / ende neersticheyt Van den welken dese scientie wederom in tlicht ende kennisse ghecomen es / ende alzoo binnen corten iaren ghewassen / daghelijck wast ende vermeerdert / dat schiet in alle landen Van kerstenrijck no ter tijt niet alleen veel gheleerde / ende andere cruytlijckhebbers ghevonden worden / die in dese speculatie sonderlinghe ghenuchte ende recreatie

Die Epistel.

nemen/maer oock vele opghestaen sijn/die tot profijt/ordoor ende Doorderinghe Van dese scientie ende Van die conste Van der Medecijnen/schoone Cruydeboecken scrijuen ende wtgheuen/alsoo dattet gheheel noodeloos ende te Vergeefs oft Verwaentelick ghedaen soude moghen schijnen/naer alsoo veel Cruydeboecken die daghelijc voortcomen noch andere nieuwe wt te gheuen ende te maken/ten waere dat Van den seluen onsen Voorlaten veel schoone cruyden waeren achterghelaten ende Verghetē/die tot onser kennisse ghecomen sijn/ende oock Van sommighen cruyden die oprechte namen ende waerheyt niet Verclaert. Dwelck nochtans niet by huerey sculden oft negligentie toe ghecomen es/maer meest duer die duysterey Van den ouders/die vā dat satfoen Van sommighen cruyden (gemerckt dat sy dyertijt seer wel ende al om bekent waeren) seer luttel ende cort ghescreuen hebben/waer om dattet niet wel moghelijck en es/die selue wederom ter rechter kennisse ende tot huerey oprechten naemen te bringhen/dan by langhe inquisitie/ neerstighe ondersoekinghe/ ende duer tseghen ghelijkenisse met veel andere dierghelijcke cruyden/dat Van onsen Voorlaten ende Doorgangers die dese scientie ierst in licht wederom ghebrocht hebben/ niet en heeft in alle cruyden kunnen ghedaen worden. om dat alsulcken ondersoekinghe den arbeyt diligentie ende neersticheyt Van desen gheleerden es eysschende/ende Van luttel niet en kan ten eynde ghebrocht worden.

Aenghesten dan dat in onse kennisse noch veel cruyden ghecomen sijn/ die tot noch toe Van onsen Voorlaten niet bekent oft bescreuen sijn gheweest/ ende dat wy die gherechte waerheyt ende besceet Van den sommighen hebben gevonden/die noch in twijfel stonden ende niet sekerlijck en waeren bekent/zoo heeft ons oock goet/nut/ende seer profijtelijck ghedocht/Van den cruyden te scrijuen/ende eenen boeck wt te gheuen/in den welcken wy Veruult ende ghesuppleert hebben/dat Van onsen Voorlaten achterghelaten es/ende ghecorrigeert/Verbeert ende Verclaert/dat sy twisfelachtich ghelaten hebben/oft niet naer die waerheyt bescreuen.

Ende desen arbeyt hebben wy te willigher ende te lieuer aenghenomen/ om dat in die landen Van hertswaerts ouere/tot noch toe niemant gevonden es gheweest/ die Van den cruyden iet ghescreuen ende int licht ghegheuen heeft/hoe wel nochtans dat in dese landen veel schoone ende seer profijtelicke cruyden groeyen ende wassen/ die noch seer qualicken oft luttel bekent sijn/die seer goet waeren in licht ende kennisse Van alle gheleerde Medecijs ghebrocht/ alsoo dat wel betaemelic ende oock tot Doorderinghe Van dat ghemeyn profijt ende welvaert es gheweest/ dat hier te lande niemant soude wesen/die in kennisse ende licht bringhen soude die cruyden hier te lande wassende/ende die thoonen ende doen bliicken soude/dat dese scientie vā den cruyden/die tot veel plaetsen nu wast/Vermeerdert ende groot gheacht wordt/in dese landen niet veracht/Verlaten oft Versmaet en es (als niemant by aentueren soude moghen meynen)maer oock grootelick ende sterckelick wast/in eere ghehouden (zoo dat behoot)ende seer neerstelick gheoeffent es. Dwelck niet beeter oft bequaemer en kan worden ghedaen/dan duer dat wtgheuen Van eenen Cruydeboeck.

Om welck te doene ons oock bouen die andere redenen/ghemouert ende beweecht heeft/die Vierighe liefde ende sonderlinghe affectie/die nu ter tijt veel eerlicke treffelicke ende rijcke personen tot deser scientie ende speculatie draghende sijn/ alsoo dat wy daer om oock desen onsen Cruydeboeck niet in Latijn/maer in ghemeyne Meerduytsche tale hebben willen scrijuen ende wtgheuen/ op dat hy alle cruytliedhebbers/ende alsoo wel den leeken Van der Latijnscher sprake ignorant/ als den gheleerden dienstelick ende o:boozlick soude moghen wesen/hopende dat duer desen onsen Cruydeboeck/die sonderlinghe liefde/diligentie ende neersticheyt Van den cruytliedhebbers alsoo ghesterckt ende Vermeerdert sal wesen/ ende dat dese scientie alsoo wassen ende groeyen sal/dat sy tot volcomen kennisse ende volmaechteyde corts sal gheraken.

Ende aengaende desen Cruydeboeck/wy hebben in den seluen Vergaert ende by
huere

Die Epistel.

huer gheslachten Verlaemt / niet alleen die cruyden in dese Meerlanden groepende / maer oock meest alle andere Vremde / die in der Medecijn groot oiboor ende ghebruyc hebben. Van den welcken wy die ghesheele historie in afsulcken maniere / forme ende ordene hebben begrepen alst best ende alderbequaemste was. Jerst hebben wy Verclaert dat gheslacht daert behoorde / Ende daer naer dat satsoen / wesen ende die gheslachten seer claerlick bescreuen / daer meest al tijt by ghestelt es die figure van den seluen cruyden seer constelick naer dat leuen ghecontersept / ende met hueren colueren ende Verwe wel ende perfectelick afghest. Ten derde zoo hebbe wy bewesen die plaetsen daer sy gheerne wassen / oft meest groepen / ende daer by den tijt / als sy bloeyen / oft vruchten ende saet leueren. Ten vierden zoo sijn die namen hier by ghestelt / niet alleen al zoo sy in onse ghemeyne tale ghenamnt worden / maer oock die Griecyse ende oude Latijnsche namen / met den anderen daer mede dat sy in die Apoteken ende onder die cruytliesshebers bekend sijn / ende daer by oock die schochduytsche ende franchoische namen / Daer wy somtijts aenghanghen hebben die oorsaken ende historie / daer die namen wt ghecomen ende ghesproten sijn / ghelijck daer af ghescreuen hebben die oude Griecyse ende Latijnsche Doet / die welke seer ghenuechlick ende plaesant om lesen ende weeten sijn. Ten laetsten zoo hebben wy die natuer / cracht / werkinghe / ende van den quaden cruyden die hindernisse ende beeteringhe / wt de alder outsten / besten ende Vernamesten Medecijnmeesters ende aut hueren ghetrocken / ende daer by ghevuecht / met dat van ons by sekere experientie van sommighen cruyden ouer langhe iaren ghevonden es gheweest. daer mede wy die historie van elck cruyt ghesloten ende Volendt hebben.

Ende als wy desen onsen boeck ende arbeyt wt gheuen souden / ende in licht laten comen / ende ons niet behoorlick ghedocht en heeft achterte laten die seer oude costume maniere / ende Vlantie / van alle ghesleeden / die huer boecken al tijt eenighe Coninghen / Coninghinnen / Princen / Edele heeren oft Vrouwen / toe ghescreuen ende ghedediceert hebben. Soo hebbe ick mijn alder Edelste Coninghinne / tot uwer Coninghinnelicker Maiesteyts sonderlinghe ghenade ende Edelheyt ghekeert / en hebbe desen Cruydeboeck uwer Coninghinnelicker Maiesteyt / met alder ootmoet / onderdaenicheyt ende reuerentie toeghescreuen ende ghedediceert / aen uwer Coninghinnelicker Maiesteyts Edelheyt ende ghenade betrouwende / dat desen onsen arbeyt ende Cruydeboeck / uwer Coninghinnelicker Maiesteyt aenghenaem wesen sal / ghemerck dat uwe Coninghinnelicke Maiesteyt sonderlinghe liefde ende affectie (als wy Verstaen hebben) tot den cruyden draecht / ende daer in somtijts ghenuchte ende recreatie vindt / ghelijck oock hier Voortijts ghedaen hebben seer Edele Coninghen / Coninghinnen ende Princen / als Bethuidates Coninck van Pontus / daer dat Bethuidaet sinen naem naer heeft. Epimachus Coninck van Macedonien / Sentius Coninck van Slavonien / Arthemisia Coninghinne van Carien / ende meer andere Vrome ende Edele heeren ende Princen / den welcken in desen uwe Coninghinnelicke Maiesteyt es naer volghende.

Daer om zoo es onse ootmoedighe bede ende begheerte / dat uwe Coninghinnelicke Maiesteyt belicuen wille / desen onsen Cruydeboeck / al zoo ghenadichlick te ontfanghen / als hy van ons wt goeder ende ghetrouwet meyninghe ende ionst / met onderdanigher ende gaetscher herten uwer Coninghinnelicker Maiesteyt toeghescreuen ende ghedediceert word.

Die almoghende God wil v Coninghinnelicke Maiesteyt in ghesontheyt ende Voorspoet bewaeren / ende langhe tijt onderhouden.

Vwer Coninghinnelicker Maiesteyt
onderdanighe

Kembert Dodoens.

REMBERTI
DODONÆI
ÆTA. XXXV.
VIRTUTE
AMBI.

REMBERTI
DODONÆI
ÆTA. XXXV.
VIRTUTE
AMBI.

REMBERTI
DODONÆI
ÆTA. XXXV.
VIRTUTE
AMBI.

... und die nächsten 10 Seiten ...
... and the next 10 pages ...

Van Tithymallen. Cap. xxxiij cccj

die vruchten ende bladeren. Die wortel es dat onsterckste. Ende onder alle Tithymallen es (als Galenus seit) dat Wolsmelck manneken dat sterckste/ende daer naer dat Wolsmelck wiskien/den welcken dat Croonkès cruyt volghet/ ende den dyen dat breet Wolsmelck. Dat vijfste van crachten es dat Cypressen wolsmelck / dat sefte dat Zeewolsmelck. Tscuenste ende onsterckste van alle dat Sonnewendede wolsmelck.

¶ Cracht ende Werckinghe.

Tsap van Tithymallen es een seer crachtighe medecyne tot camer ganck ende som tijts tot ouerghen verweckende/ af treckende die taere coude sluymen ende die cholericke geele vochticheden. Tselue doen oock dat saet ende die wortelen sonderlinghe die scorssen van den seluen/ende dienen seer wel den ghenen die water ladē als zy met goede verfinninghen ende wel ghebeetert inghegheuen worden.

Tsap van Tithymallen met olie ghemenght doet dat hay wtvalen van der plaetsen daert in die sonne op ghestreken wordt.

Dit sap in die gaten van den quaden tanden ghedaen versuet die pijn ende weedt van den tanden/maer als men dit doet zoo moet men wachten dat men die ghesonde tanden niet en taccke/ende daer om sal men die ghesonde tanden ierst met was beleggen. Den seluen tantsweet versuet ende gheneest oock die wortel in azijn ghesoden ende in die mont ghenomen.

Dit selue sap gheneest oock alle quade ruydicheyt/crauwagien/melaetscheyt/ ende quade scorstheit van den hoofde/het doet alderhande wratten af vallen ende vergaen/het bist die quade herde canten van den fistulen ende voortsetende vuyte sweeringhen af/ ende dient tot die heete vierighe gheswilen ende carbunculen ghebruyckt.

Tsap van Tithymallen doodet oock die visschen als men met eenich aes oft spijse menght ende den visschen te voren worpt.

¶ Hindernisse.

Tsap tsaet ende die wortelen van den Tithymallen wercken met groaten crachten ende doen die natueren van den menschen/ groot ghewelt/ tlichaem onstellende / die maghe seer beruerende/die keele rouw makende ende open huytende / alsoo dat Galenus scrijft dat men dese cruyden niet en behoort in te gheuen ende sonderlinghe dat sap/maer alleen van buyten tlichaems te ghebruyckene ende dat oock niet sonder groote discretie.

¶ Beeteringhe.

Als men die scorssen van den wortelen van Tithymallen eenen dach lanck in azijn werckt ende daer naer drooght/ende dan die selue poedert ende daer toe mengelt Anijs saet oft Wenckel saet/gumme Tragachanti ende Mastix ende die selue alsoo tsamen met eenich vercoelende sap als van Licoreye Enduue oft Araengie appelen ingheest/soo selen sy sonder groote beruerte huer werck doen ende en selen die keele noch die inwendighe leden niet verhitte oft onsteken.

¶ Van Ezula. Cap. xxxv

¶ Tghestacht.

Ezula es tweederleye als Mesue scrijft/ Groot ende Cleyn. Dat oock Dioscorides genoch te kennen gheeft scrijuende dat Pitrysa ter eender plaetsen cleyn es ende ter anderen plaetsen groot wast.

Pityusa maior.

Groot Ezula.

Pityusa minor.

Cleyh Ezula.

1 **G**roote Ezula heeft rechte hooghe stelen daer aen wassen groote breede bladeren meerder dan die bladeren van Wolsmelck mannekē. Die bloemen ende saet wassen op dopperste van den stelen ende comen oock somt ijs ter sijden aen die stelen voort den sade van den Tithymallē ghelijck. Die wortelen sijn groot ende dick met een dicke scorffe bedeckt.

2 Cleyh Ezula es van stelen ende bladeren veel minder / die bladeren sijn smal den bladeren van wildt Vlas ghelijckende / bloemen ende saet sijn den voorghescreuen ghelijck maer mindere. Die wortelen sijn cleyh met durne scorffe bedeckt. Ende beyde dese gheslachten sijn van wesen den Tithymallen ghelijck ende daer om oock van sommighen in ouden tijden als Dioscorides seyt ende oock nu ter tijt voor gheslachten van Tithymallen gehouden / ende gheuen oock wit melck wt als zy ghequet sijn worden dat seerp ende bytende es.

¶ Plaetse.

- 1** Groot Ezula wast in sommighe landen in die bosschen ende wildernissen. Hier te lande in der cruytlijsheden bers houen.
- 2** Dat cleyh wast op rouwe steenachtige plaetsen ende wordt hier te lande in dwilt gheuonden maer niet al omme.

¶ Tijt.

Dese cruyden bloeyen in dmiddel van den zoomer ghelijck die Tithymallen.

¶ Naem.

Dit gheslacht van cruyde heet in Griecy Pityoufa. In Latijn Pityusa. In Ara-
beusch

Van Springcruyt. Cap. xxvij. cccij

heuse van Desue Alcebran. In die Apoteke *Ezula* ende *Esula* / ende desen naem *Esula* schijnt wel van *Dityusa* ghecomen sijn / want achteclatende die twee ierste syllabē *Dity* zoo blijft daer *usa* / daer af een diminutium ghemaect es *vsula* / dat lichtelicken in *Esula* oft *Ezula* verandert es.

¶ Natueren.

Ezula es heet ende drooghe tot in den derden graedt volcomelijck scerp / bittende / ende innewaerts etende den *Tithymallen* van natueren seer ghelijck.

¶ Cracht ende Werckinghe.

Cap tsaet ende die wortelen van *Ezula* maken camerganck ende iaghen af taeye *fluymen* ende geele cholerijcke ende waterachtighe vochtigheden ghelijck die *Tithymallen*.

In somma beyde die gheslachten van *Ezula* sijn in alder manieren den *Tithymallen* van crachten ende werckinghen ghelijck / dienende tot alle saken daer zy dienstelijck ende orboorlijck toe sijn.

¶ Hindernisse.

Ghelijck *Ezula* den *Tithymallen* van crachten ende natueren ghelijck es / zoo es zy oock scadelijck ende hinderlijck ghelijck die *Tithymallen*.

¶ Beteringhe.

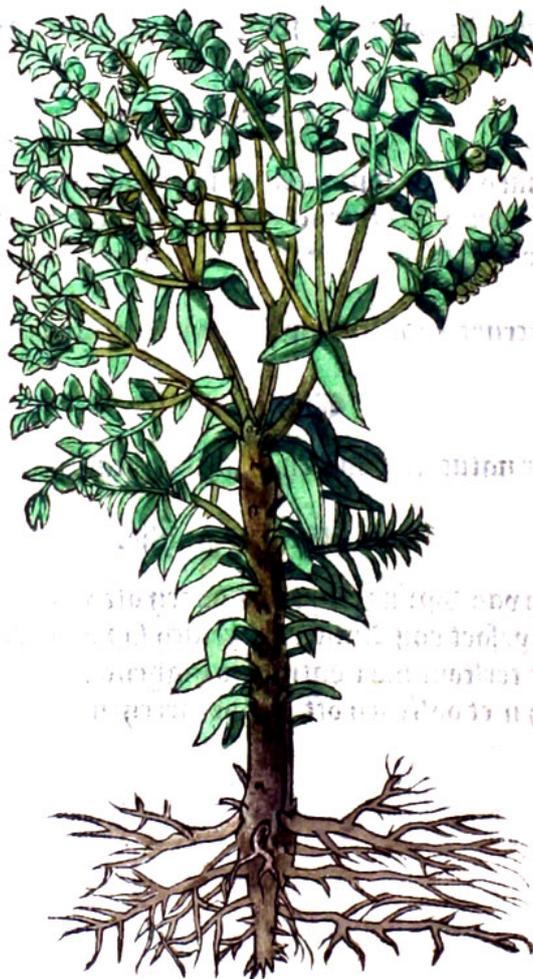
Die quaetheyt van *Ezula* / wordt ghebeetert ghelijck die quaetheyt ende straffheyt van den *Tithymallen*.

¶ Van Springcruyt. Cap. xxxvij.

¶ Tfatsoen.

Lathyris.

Springcruyt.

Springcruyt heeft eenē buynen steel twee voeten oft meer hooch ontrent eenen vingher dick daer aen wassen langhe smalle bladeren den Wilghe bladeren oft Almandel boom bladeren ghelijckende. Ende desen steel verdeylt hē in dopperste in veel andere cleyne steelkēs ende tacpkēs die met cleyne rondachtighē bladerkens becleet sijn. Ende op dese tacpkens comē die vruchten voort die driecantich sijn ghelijck die vruchten van Wonderboom / maer mindere / ende daer in ligghen drije cleyne ronde cozenkens die duer die hitte van der sonnen als die vruchten rijp sijn wt springhē. Die wortel es houtachtich ende niet seer groot.

Dit heel cruyt met stelen ende bladeren gheeft wit melck wt ghelijck die Tithymallen alst ghequetst wordt.

¶ Plaetle.

Dit cruyt wordt hier te lande in veel hollen ghevonden.

¶ Tūt.

In Hoymaent ende Doghstmaent leuert dit cruyt sijn bloemen ende saet.

¶ Naem.

Dit cruyt heet in Griecy ende in Latijn Lathyris. In die Apoteke Cataputia minor / van sommighen oock als Dioscorides seyt Tithymalus. In Hoochduytsch Springkraut Springkornet ende Treikornet. Hier te lande Springcruyt / ende tot sommighe plaetsen van Vlaenderen Spurgie. In franchois Espurge.

¶ Natuere.

Dit cruyt es heet ende drooghe tot in den derden graedt van natueren den Tithymallen ghelijck.

¶ Cracht ende Werckinghe.

Ses oft seuen cozenkens van Springcruyt inghenomen / maken sterckelijck camer. Al gūck / ende ia ghē daer duer af die fluytē ende geele cholerijcke ende die waeterachtige vochticheden. Tselue doet oock het sap maer es veel stercker ende crachtigher van wercke.

In somma Springcruyt ende sijn sap sijn van crachten ende werckinghen den Tithymallen ghelijck.

¶ Hindernisse.

Springcruyt es der natueren van den menschen scadelijck ghelijck die Tithymallen.

¶ Beteringhe.

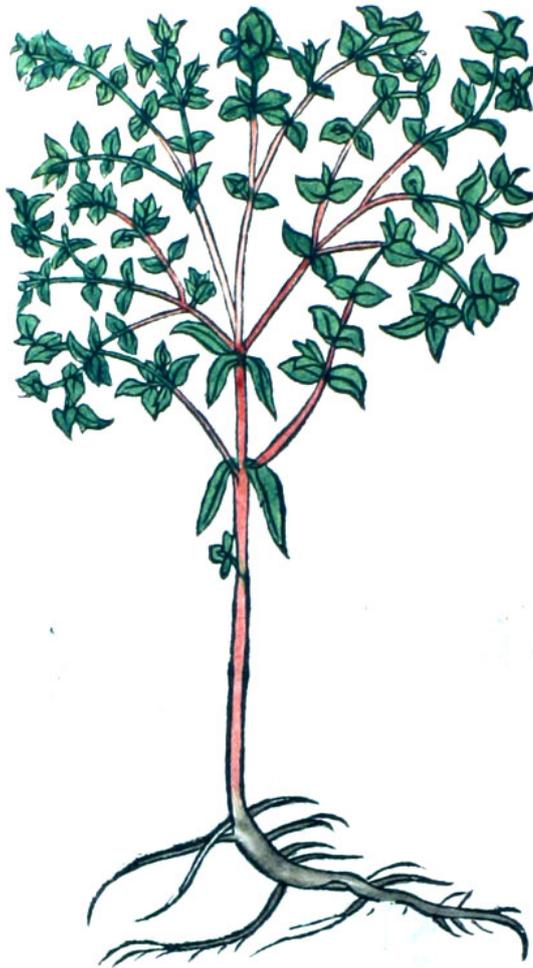
Alsmen die cozenen van Springcruyt met daden oft vijghen innempt / oft met gummi tragachanti mastix / saet van Anijs ende eenich sap van vercoelenden cruyden / oft datmen water drinckt terstont naer datmense inghenomē heeft / zoo en selen dese saden die inwendighen leden niet onsteken oft seer berueren noch oock den lichaeme niet seer hinderlijck wesen.

cccc

Van Duyuels melck Cap. xxxvij.

¶ Tfatloen.
Peplos.

Duyuels melck.

- D**uyuels melck es cleyn ghewas ghesatsoeneert ghelijck een cleyn boomken den Croonkens cruyde niet seer onghelijck maer veel minder ontrent onderhalve spanne hooch wassende met vele cleyn tapkens / die becleet sijn met seer cleynen bladerkens. Sijn sadeken es cleyn in driecantighe cleyn hawken wassende ghelijck aen Springcruyt. Die wortel es lanck met vele veeselingen. Ende dit heel cruyt es vol wit melcks ghelijck die Tithymallen.
- ² Den desen wordt oock noch een ander ghelijck gheuonde van Hippocrates ende Dioscorides bescreuen Peplis ghenaempt. Ende dit heeft vele ronde bladeren den bladeren van tamme Porceleyn ghelijckende / die van onder root sijn. Tsaet wast tusschen die bladeren den voorghescreuen Duyuels melck sade ghelijck. Die wortel es cleyn ende seer teer. Ende dit cruyt es oock vol wit saps ghelijck dat voorghescreuen.

¶ Blaetse.

- ¹ Duyuels melck wast hier te lande in die moeshouen tusschen die boonen ende moescruiden ende tot sommighe plaetsen in die wijngarden.
- ² Peplis als Dioscorides scrift wast in soute gronden by die zee ghelegghen.

¶ Tijt

Duyuels melck bloeyet ende leuert sijn saet in dmidel van den zomer ghelijck die Tithymallen.

Naem.

C Naem.

¹ Dupuels melck heet in Griecy Peplos. In Latijn Peplus. In die Apoteke Zularo-
runda. In Hooghduytsch Teufelsz milch. In franchois Reueille matyn de veigues.

² Dat ander heet in Griecy ende Latijn Peplis van Hippocrates Peplion van sommi-
ghe andere Portulaca syluestris. In Duytsch soudemen dit moghen heeten Zee dupuels
melck/maer noch ter tijt en eest niet bekend.

C Natuere.

Dupuels melck es heet ende drooghe tot in den derden graedt / ghelijck die Tithy-
mallen. Ende van ghelijcke natuere es oock dat Peplis.

C Cracht ende Werckinghe.

Tsaet ende tsap van Dupuels melck es de sate ende sape van Springcruyt ende Ti-
thymallen van crachten ende werckinge ghelijck / ende es goet tot alle saken daer die
Tithymallen toe dienē / ende daer om maect dit saet oock camer ganck ende iaecht af
die coude taye sluymen ende die geele cholericke ende waterachtighe vochtigheden.

Dit cruyt in pekcl gheleyt ende daer naer ghegheten scepdt die winden van den der-
den ende van die moedere/ende gheneest die herdicheyt van der milten.

Van alsulken crachten es oock dat Peplis als Dioscorides scrift.

C Hindernisse ende beeteringhe.

Dit cruyt es oock den mensche hinderlijck ende scadelijck ghelijck Springcruyt en-
de wordt in der seluer manieren ghebeetert ende bequaem ghemaect als in troossepde
capittel verclaert es.

Van tripolium. Cap. xxxviii.

C Tsaloen.

Tripolium.

Van Tripolium. Cap. xxxviij. ccccviij

T cruyt heeft langhe/breede/gruene/effene/glatte bladeren/den blade
ren van Weedt van fatsoene ghelijck/tusschen den welcken eenen rechten
ronden steel waf/ontrent onderhaluē voet hooch met gelijcken maer min
deren bladeren becleet ende in dopperste in veele cleyne steelkens verdeylt/
daer op schoone bloemen wassen/die eer sy open gaen peerschachtich sijn.

Ende als sy ontploken sijn binnen een geele crupne hebben rōt somme met hemelblauw
bladerkens beset den Camille bloemen van fatsoene ghelijck. Ende als dese bloemkens
vergaen zoo veranderē sy int wit wollachtich saet dat met den winde wech vlieghe. Die
wortel es lanck ende dick met een redelijcke dicke scorffe bedeckt.

C Plaetle.

Dit cruyt waf aen die canten van der zee daer die vloet op coemt ende afgaet alzo
dattet somtijts van der zee ouerloopen wordt ende somtijts drooghe staet. Ende wordt
in Zeelant veel buyten die dijcken ghevonden daer wy dat alder ierst den neerstighen
Herbarist Jan die Droede hebben doen soecken/ die dit daer ghevonden heeft ende tot
ons ghebrocht.

C Tijt.

Dit cruyt bloeyet in Julio ende Augusto.

C Naem.

Dit cruyt heet in Griecy Tripolion. In Latijn Tripolium. In Arabeusch van Sera-
pio cap. ccccviij. Turbith/maer en es dat Turbith van Mesue oft van Auicenna niet
daer wy int tnaeste capittel af scrijuen selen. In Duytsch en heeft dit cruyt gheen
naem die my bekend es/dan dat sommighe dit heeten Blauw camille/ oft Blauw ma-
delieuen/welcke naemen desen cruyde niet toe en behooren want het van den geslachten
van den Camillen oft Madelieuen niet en es.

C Natuere.

Die wortel van Tripolium es werm tot in den derden graedt.

C Cracht ende Werckinghe.

Die scorffen van den wortelen van Tripolium ontrent een half loot swaer met wijn **A**
ghedroncken iaghen af (als Dioscorides seyt) duer den camerganck die waterachtighe
vochtigheden. Ende sijn mits dyen seer goet den watersuchtighen ghebruyckt.

Die selue wortel es oock seer goet met den medecynen vermenght diemen tsegghen **B**
fenijn ende vergiftheyt in gheeft.

Die bladeren van desen cruyde als nu ter tijt sommighe segghen hebbē een seer heyl **C**
saeme cracht alzo dat zy alle wonden seer haestelijcken heylen ende toe bringhen / als
tsap daer inne ghedruppt wordt oft die ghestooten bladeren daer op gheleyt.

Van thapsia. Cap. xxxix.

C Tsaetloen.

Thapsia als Dioscorides scrijft es der ferula ghelijck maer sijn stelen sijn
dunder ende heeft bladeren ghelijck Wenckel. Die bloemē sijn geel en waf-
sen op croonkens als aen die Dille. Tsaet es breet maer minder dā tsaet
van ferula. Die wortel es lanck ende dick buyten bruyn binnen wit met
een dicke scorffe becleet vol wit saps ende scerp van smaecke.

C Plaetle.

Thapsia waf in dat eplant Thapsus by Sicilien ende wordt nu ter tijt op den berch
Sarganus in Apulien ende in meer andere plaetsen van Italien ghevonden.

C Naem.

Dit cruyt heet in Griecy Thapsia. In Latijn Ferulago ende Ferula sylvestris. In Ara-
beusch van Mesue Turbith/ende dit es dat Turbith datmen in die medecynen van Me-
sue gheordonneert in die Apoteke behoort te ghebruyckene / daert noch ter tijt immers
hier te lande onbekent es/want onder den naem vā Turbith in die Apoteke wordt ghe-
bruyckt die wortel van een gheslachte van Tithymallen dat bladerē heeft ghelijck Por-
celepyne/als wy breeder in onse Latijnsche Annotatien verclaeren selen.

C Natuere.

Thapsia sonderlinghe die scorssen van den wortelen sijn heet tot volnaer in den der-
den graedt/met een oueruloedighe vochticheyt/die oorsake es dat zy lichtelijck bederft
ende niet langhe bewaert en mach worden.

C Cracht ende Werckinghe.

Die scorssen van den wortelen van Thapsia ontrent een vierendeel loots oft min A
swaer/inghenomen maken camer ganck ende iaghen daer duer af die taeye coude sluy-
men ende groue humoeren ende somtijts oock die geele cholericke vochticheden. Die
selue niet alleen wt die maghe(die dese wortel heel supuert) oft borste/ maer oock wt den
veerden leden die selue halende ende naer hem treckende. Ende es mits dyen goet tse-
ghen die cortheyt van adem/verstoptheyt van borsten/colica/verouderde pijnē in die sijn-
de/cramp ende spanninghe der senuwen/sledercijn ende weedom van den wtersten le-
den ende ionctueren.

Dese wortel met olie vermenght gheneest die quade scorste hoofden daer dat hayt B
mede wtvalt/ende doet dat hayt wederom wassen daer op ghestreken.

Die wortel van Thapsia met wierooch ende was vermenght sceydt dat gheronnen C
bloet/ende verdriijft alle blauw gheslaghen oft ghestooten vlekken ende plecken.

Tsap van der wortelen met huenich neemt af dat sproet ende alle plecken ende qua D
de scorsticheden des aensichs.

Tselue tsap met solfer vermenght doet alle coude ende herde gheswillen sceyden daer E
op ghestreken.

Van deser wortel met olie ende was wordt een salsken gemaect dat seer goet es tot F
alle verouderde pijnē van den hoofde/van der sijden ende van den wtwendighen leden.

C Hindernisse.

Alsmen tsap van deser wortel vergaert oft wt der seluer dat middelste treckt zoo cost G
den ghenen die dat doet groote swellinghe in dat aensicht aen / ende die handen worden
vol puyften Ende als dese wortel inghenomen wordt zoo maect sy groote winden/op-
blasinghen/walghinghen ende beruerten in tlichaem / ende als zy te veel inghenomen
wordt zoo quetst sy die dermen ende die inwendighe leden.

C Beeteringhe.

Alsmen tsap van Thapsia vergaeren wilt oft die wortel wtholen zoo salmen daens H
sicht ende die bloote leden des lichaems bestrijcken met een salsken van olie van Roosen
ende was ghemaect.

Ende alsmen die wortel ingheuen wilt om camer ganck te hebbene zoo salmen daer I
toe doen Sengbeer oft lanck Peper ende wat sucker es ende alzo ingheuen. Ende in
dier manieren inghenomen en salt der natueren niet seer hinderlijck wesen.

Dan

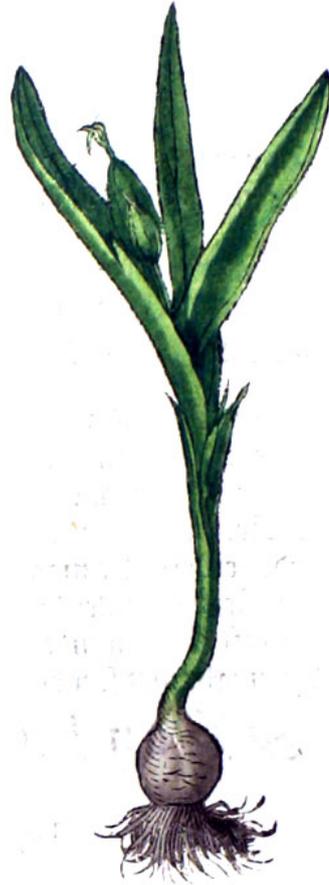
cccc

Van Hermodactilen. Cap. xl.

¶ Tfatloen.

Colchicum cum floribus.
Hermodactilen met den bloemen.

Colchici folia & semen.
Hermodactilen met den sade.

H

Hermodactilen hebben groote breede bladeren ghelijck die Lelien drie oft vier van eender wortel tusschen den welcken die steel wast ontrent eenen voet hooch daer op een driecantighe hauwe voortcoemt ghelijck aen geel Lisch maer mindere die als zy rijp sijn huer openen ende in drijen splijten ende daer in leet saet dat ront bruyn ende hert es. Die bloemē wassen naer dat die bladeren ende steel vergaen sijn op cleyne corte steelkens ende sijn van satsoene den Sofferaen bloemen ghelijck. Die wortel es rondachtich bouen baret beneden smat wit ende suet met vele bruynne scorsfen bedect ende heeft op die eene sijde in dmiddele een vore daer die stelen in wassen die bloemen draghende. Ende als men dese wortel droochet zoo wordt zy bruyn en swert.

² In die Apoteke sijn oock ronde witte wortelen diemen Hermodactilen heet ende dese sijn den voorghescreuen wortelen van satsoene wat ghelijck platter ende en hebben gheen vore in dmiddele ghelijck die voorghescreuen. Maer wat bloemen ende bladerē die selue draghen en es van Mesue niet becreuen.

¶ Plaetle.

¹ Hermodactilen als Dioscorides scrift wassen in Messenia ende in Colchis daer sy den naem af vueren. Hier te lande comen zy oock voort in vette beempden ende worden ontrent Diluorden ouervloedich gheuonden. ¶ Tnt.

¹ Die bladeren van Hermodactilen comen in Meerte ende in Aprill wt / in Braeckmaent wordt het saet rijp. In Honymaent vergaen die bladeren met den stelen. In Herffmaent spruyten die liefelijcke bloemkens wt der eerden.

ff ij

Naem

¶ Naem.

¹ Dat gheslacht van Hermodactilen dat hier ghefigureert es / wordt in Griecy gheheeten Colchicum ende Ephemeron. In Latijn van sommighen Agrestis Bulbus. In schooch duyt sch Zeitlosen ende wisen Zeitlosen / dat es Tydeloosen ende beempdt Tydeloosen. Hier te lande onder die cruytliessenhebers Hermodactilen. In francois Dort ou chiz.

² Dat ander gheslacht van der Apoteken / wordt van Paulus Aegineta / Mesue Serapio ende sommighe andere oude meesters gheheeten in Griecy ende in Latijn Hermodactilus / ende met dyen naem eest oock in die Apoteken bekend.

¶ Natuere.

¹ Die ghemeyne Hermodactilen sijn quaet ende senijnich van natueren ende daer om oock zoo en worden zy in der medecynen niet ghebruyckt.

² Die andere sijn werm ende drooghe tot in den tweeden graedt.

¶ Cracht ende werckinghe.

² Die Hermodactylen diemen in die Apoteke ghebruyckt iaghen af duer den camer ganck die taeye slimactighe sluymen die selue wt den veerden leden halende / ende sijn seer sonderlinghe goet tsegghen dat sledercijn ende sciatica ende allen pijn der leden ghebruyckt.

¶ Hindernisse.

¹ Die ghemeyne Hermodactilen inghenomen maken tlichaem vol iuecksels ghelick oft vernetelt waere / verbrant die maghe ende quetst die inwendighe leden alzo dat ten laesten bloedighen camer ganck volghet ende alzo doodet den mensche.

² Die ander Hermodactilen diemen in die Apoteke ghebruyckt maken walginghe ende winden ende berueren die maghe. ¶ Beteringhe.

² Als tot den Hermodactilen diemen in die Apoteke vint / Segebeer oft lanck peper / saet van Anijs oft Comijn ende wat Bastig ghedaen wordt ende alzo inghegeue / zo en selen sy die maghe niet seer berueren oft niet veel wints maken.

¶ Van Laureola. Cap. xlii.

¶ Tattoen.

Daphnoides.

Laureola.

